

## ІСТОРІЯ ВИВЧЕННЯ РІДКІСНИХ ВИДІВ РОСЛИН УКРАЇНСЬКИХ КАРПАТ. І ПЕРІОД ПЕРЕД ДРУГОЮ СВІТОВОЮ ВІЙНОЮ

Ю. Й. КОБІВ

*Відділ популяційної екології Інституту екології Карпат НАН України,  
вул. Козельницька, 4, Львів 79026,  
e-mail: ykobiv@gmail.com*

*Описано історію вивчення рідкісних видів рослин Українських Карпат у період від XIX століття до II Світової війни. Охарактеризовано доробок представників різних наукових шкіл, які працювали в регіоні. Їхні дослідження розвивалися від окреслення видового складу флори, встановлення її раритетної компоненти і виявлення локалітетів до з'ясування основних закономірностей поширення значної кількості рідкісних видів, що наведено насамперед у працях Г. Запаловича (Zapałowicz, 1889) і Б. Павловського (Pawłowski, 1948). Крім публікацій, важливі відомості про виявлення рідкісних видів містяться в багатих гербарних матеріалах. Аналіз давніх джерел у порівнянні з теперішнім поширенням та станом популяції загрожених видів дає можливість з'ясувати їхню довготермінову динаміку. Сучасні знання про хорологию та ступінь загрозеності рідкісних видів рослин в Українських Карпатах базуються на величезному доробкові згаданих попередників, що ліг в основу розвитку сучасної мережі природоохоронних територій.*

*Ключові слова: рідкісні види, поширення, локалітет, Українські Карпати*

Існує чимало публікацій, що оцінюють доробок окремих учених-флористів, які працювали в Українських Карпатах (Андрик та ін., 2010, 2015; Кобів, 1992, 2008; Мельник, 1925), а також монографія К.А. Малиновського (2005), де докладно описано історію ботанічних досліджень у регіоні загалом. На відміну від згаданих джерел, нижченаведений матеріал присвячений конкретному аспектові – накопиченню відомостей про рідкісні види та опису набутку їхніх дослідників, на працях яких базуються сучасні знання про раритетну, а отже, найвразливішу компоненту біорізноманіття Карпат. Ця стаття висвітлює період досліджень перед II Світовою війною. Надалі передбачається її продовження, що охоплюватиме подальший, сучасніший етап розкриття окресленої проблеми.

Вивчення рідкісних видів рослин тієї частини Карпат, яка нині належить до складу України, спочатку відбувалося у рамках дослідження флори цього регіону. У такому напрямку працювали вчені різних наукових шкіл, починаючи з XIX ст., коли формувалося загальне уявлення про флору Карпат і прилеглих регіонів. Більшість тогочасних публікацій – це списки видів або конспекти флори певних територій. Автори здебільшого виокремлювали види, які вони вважали рідкісними, і з більшою чи меншою точністю вказували місця їхнього трапляння та еколого-ценотичну приуроченість.

Одним із перших дослідників, які залишили помітний слід у вивченні флори Українських Карпат, у тому числі її раритетної компоненти,

був австрійський вчений Ф. Гербіх, який провів найбільш плідний період своєї наукової діяльності в Чернівцях (Мельник, 1925). Учений працював у Карпатських горах на Буковині, в Галичині (зокрема на Чорногорі) і на Закарпатті (у Мармароських горах). У своїх працях, опублікованих у середині XIX ст. (Herbich, 1859, 1860), автор багато уваги приділяв рідкісним видам, а дві його роботи (Herbich, 1836, 1853) присвячені саме їм.

Подібні дослідження продовжив краківський ботанік А. Реман, який у своїх публікаціях, датованих 1860–1870-ми роками (Rehman, 1869, 1873), зазначав ступінь раритетності карпатських видів і досить докладно описав місця їхнього виявлення. Прикметно, що деякі види, виявлені ним під час доволі нетривалої мандрівки Чорногорою, нині тут не ростуть (наприклад, підтверджений гербарним зразком *Saxifraga oppositifolia* L.) або ж тепер стали значно рідкіснішими (*Leontopodium alpinum* Cass., *Luzula spicata* L., *Sempervivum montanum* L.).

Приблизно у той самий час на Закарпатті працював талановитий місцевий дослідник Л. Вагнер (Wagner, 1876), який вивчають флору Свидовця, Мармароських гір і Чорногори (Андрик та ін., 2015). Йому належить багато знахідок рідкісних рослин, насамперед *Knautia longifolia* (Waldst. & Kit.) Koch, *Oreochloa disticha* (Wulfen) Link, *Saxifraga pedemontana* All. subsp. *cymosa* Engler (= *S. cymosa* Waldst. & Kit., nom. invalid.) на Свидовці, а також *Carduus*

*glaucus* Baumg. у Мармароських горах, які тепер не вдається виявити у вказаних локалітетах.

Одне з перших обстежень флори Східних Бескидів провів у 1860-х роках галицький ботанік Е. Гюкель (Hükel, 1865, 1866), який завважив деякі рідкісні види (зокрема *Coeloglossum viride* (L.) Hartman, *Lathyrus laevigatus* (Waldst. & Kit.) Gren., *Phyllitis scolopendrium* (L.) Newman, *Pseudorchis albida* (L.) A. & D. Löve, *Sempervivum montanum*) на певних гірських хребтах.

Дещо пізніше вийшла друком публікація краківського флориста А.Й. Сьленьдзінського (Śleńdziński, 1875), в якій подано розташування низки раніше не відомих оселищ рідкісних видів, наприклад, *Dryas octopetala* L. і *Swertia perennis* L. у Чорногорі.

Неоціненним довідником із поширення видів є фундаментальна праця «Roślinna szata Gór Pokucko-Marmaroskich» (Zapałowicz, 1889). Її автор – видатний краківський ботанік Г. Запалович надзвичайно ретельно описав розташування оселищ рідкісних видів, вказуючи висоту над рівнем моря та експозицію схилів. Найбільше таких оселищ вчений виявив і задокументував у Чорногорі і в Чивчинських горах, дещо менше – на Свидовці, у Горганах і в Мармароських горах. Це, зокрема, локалітети *Agrostis rupestris* All., *Oreochloa disticha*, *Pedicularis oederi* Vahl, *Salix lapponum* L., *Saxifraga aizoides* L., *S. bryoides* L. на Чорногорі; *Erigeron alpinus* L., *Thlaspi dacicum* Heuffel на Свидовці; *Veronica fruticans* Jacq., *Delphinium elatum* L. subsp. *nacladense* (Zapał.) Holub, у Чивчинських горах. До речі, останній з перелічених таксонів описаний Г. Запаловичем власне з території Українських Карпат. Він пояснив обмежене розповсюдження та раритетність низки видів у певних регіонах. Особливою заслугою автора є окреслення висотних меж поширення видів, що відтоді суттєво змінилося. Багато цікавих відомостей міститься й в іншій масштабній праці вченого – тритомному виданні «Conspectus florum Galiciae criticus» (Zapałowicz, 1906–1911), опублікованому на початку ХХ ст., а також в окремій публікації, присвяченій карпатським рідкісним видам (Zapałowicz, 1906).

Подібні за формою викладу дослідження наприкінці ХІХ ст. провів інший блискучий флорист – Е. Волошак, який працював у Львові та Відні (Кобів, 1992). Він обстежував переважно чином Горгани, Чивчинські гори й Бескиди. На цій території вчений виявив і задокументував низку унікальних оселищ (зокрема *Rhododendron myrtifolium* Schott & Kotschy в Горганах) та описав нові таксони, що є рідкісними або ж

ендемичними чи субендемичними для Карпат, а саме: *Minuartia oxypetala* Woł., *Tozzia alpina* L. subsp. *carpatica* (Woł.) Dostál, *Melampyrum herbichii* Woł. (Wołoszczak, 1888a,b,c, 1890, 1892a,b, 1893, 1894).

На початку ХХ ст. низку цікавих флористичних відомостей з території Українських Карпат подав видатний польський ботанік М. Раціборський (Raciborski, 1911), який тоді працював у Львові.

Пошуки оселищ рідкісних видів особливо активізувалися в 1920–1930-х роках. Чимало їхніх унікальних знахідок у Карпатах здійснив львівський ботанік Т. Вільчинський. Йому вдалося задокументувати унікальний локалітет східнокарпатського ендеміка *Saussurea porcii* Degen у Чивчинських горах (Wilczyński, 1923, 1927), що є найбільшим і найчисельнішим з відомих осередків поширення цього виду. Крім того, важливим досягненням стало виявлення вперше на території сучасних Українських Карпат інших вузькоендемичних таксонів – *Nigritella carpatica* (Zapał.) Teppner, Klein & Zagulskij (= *N. nigra* (L.) Rechb. var. *carpatica* Zapał.) у Чивчинських горах і *Cortusa matthioli* L. subsp. *pubens* (Schott, Nyman & Kotschy) Jáv. у Чорногорі. Інші цікаві чорногірські знахідки Т. Вільчинського – *Swertia perennis* L. subsp. *alpestris* (Baumg. ex Fuss) Simonk. і *Bupleurum longifolium* L. Особливе значення мають відомості про оселища, що нині зникли, зокрема *Dryas octopetala* L. і *Hedysarum hedysaroides* (L.) Schinz & Thell. на г. Шпиці, *Leontopodium alpinum* (L.) Cass. на г. Петрос, *Centaurea kotschyana* Heuff. ex Koch на полонині Туркульській на Чорногорі та *Armeria* sp. на г. Попада в Чивчинських горах (Wilczyński, 1923, 1924). Учений є співавтором статті у природоохоронному журналі «Ochrona Przyrody» (Kulczyński et. al., 1926), в якій на підставі поширення рідкісних видів у Чорногорі обґрунтовано необхідність створення резервату у верхів'ї річки Прут, що тепер є заповідною зоною Карпатського національного природного парку. Автори доводять потребу подальшого розширення охоронної площі за рахунок урочищ Гаджина і Кізі Улоги, у яких трапляється низка рідкісних видів. Забезпечення збереження видового біорізноманіття цієї території залишається актуальним і досі (Кобів, 2008). Багато чорногірських оселищ рідкісних видів відображено у трьох майстерних фотоальбомах, укладених Т. Вільчинським, у яких, крім фотографій, подано фітоценотичні характеристики цих ділянок та описано екологічні умови в них (Wilczyński, 1930–1931).

Значні також здобутки Г. В. Козія, який у Чорногорі виявив і задокументував оселища *Carex chordorrhiza* L. fil., *Erigeron atticus* Vill., *Oxycoccus microcarpus* Turcz. ex Rupr., *Pinguicula bicolor* Wolf., *Sesleria heuflerana* Schur та інших рідкісних видів (Kozij, 1932, 1934, 1936). Учений спеціалізувався на дослідженні торфовищ, на яких росте низка рідкісних видів.

У міжвоєнний період значно активізувалися ботанічні дослідження на Закарпатті, де флора на той час була вивчена менш докладно. Тут працювали як місцеві, так і чеські та словацькі вчені. Найвизначнішим із них був блискучий празький ботанік К. Домін. Він ретельно описав флору деяких осередків рідкісних видів, зокрема гір Близниці, Драгобрата і Герешаски на Свидовці та Петроса на Чорногорі (Domin, 1929a,b, 1930a,b,c). Йому належить низка знахідок, наприклад *Saussurea porcii* на Чорногорі (Domin, 1932), *Sparganium angustifolium* Michx. і *Scheuchzeria palustris* L. (Domin, 1929a) на Свидовці, а також *Rhododendron myrtifolium* на Боржаві (Domin, 1930c). Останній вид був представлений тут на північній межі свого ареалу, де згодом зазнав вимирання (Boratyński et al., 2006).

На зламі 1920–1930-х років відомий флорист із Брно І. Клаштерський опублікував результати своїх обстежень Чорногори, Свидовця, Мармароських гір і, частково, Горганів. Йому вдалося уперше виявити *Veronica bellidioides* L., а також невідомі локалітети низки інших рідкісних видів, а саме: *Aquilegia nigricans* Baumg., *Gentiana lutea* L., *Primula halleri* J.F. Gmel. (Klástersky, 1929–1931). Дослідник дуже докладно описав місця походження своїх знахідок і підтвердив їх гербарним матеріалом.

На Закарпатті працювали й інші чеські ботаніки, які приділяли особливу увагу рідкісним видам. Це, зокрема, В. Кріст (Krist, 1935), який повідомив про рідкісні види на г. Ненеска у Мармароських горах, та І. Бушек (I. Bušek, 1932), котрий виявив *Sempervivum marmoreum* Griseb. і *Woodsia ilvensis* (L.) R.Br. на г. Кобила, розташованій на південній віднозі Свидовця.

Боржавські полонини вивчав словацький ботанік М. Малох (Maloch, 1929, 1932), який зробив тут низку цікавих знахідок, зокрема *Cortusa matthioli*.

Найбільше відомостей про рідкісні види на Закарпатті подано в роботах чудового місцевого флориста А. Маргіттая. Протягом тривалого часу він обстежував більшу частину гірської території Закарпаття – Бескиди, Боржаву, Свидовець, Чорногору, Мармароські гори і Вулканічні Карпати (Маргіттай, 1923; Margittai, 1933, 1934,

1935, 1936). Йому належить низка важливих знахідок, а саме: *Potamogeton alpinus* Balbis, *Delphinium elatum*, *Carex fuliginosa* Schkuhr, *Sempervivum montanum* на Свидовці; *Carex rupestris* All., *Heracleum palmatum* Baumg. на Чорногорі; *Knautia longifolia* у Мармароських горах; *Asplenium adiantum-nigrum* L., *Lathyrus transsilvanicus* (Spreng.) Rehb., *Potentilla thuringiaca* Bernh. ex Link, *Silene viridiflora* L. у Вулканічних Карпатах. Більшість наведених ним даних підтверджена гербарними зразками (Андрик та ін., 2010).

Наприкінці 1930-х років у Мармароських горах працював видатний чеський ботанік М. Дейл. Він опублікував об'ємну монографію, присвячену флорі, рослинності й природним умовам найвищої гори цього хребта Попа Івана й прилеглої території (Deyl, 1940). Автор виявив тут низку рідкісних видів, зокрема *Koeleria transsilvanica* Schur, *Festuca saxatilis* Schur, *Heracleum palmatum*. У праці подано геоботанічні описи локалітетів, в яких задокументовано їхнє розташування і рясність видів, зокрема й рідкісних. Крім того, автор опублікував кілька окремих статей, присвячених представникам раритетної флори (Deyl, 1934, 1935a,b).

Поширення *Syringa josikaea* Jacq. і *Pinus cembra* L. на північно-східному макросхилі Карпат описав відомий польський природоохоронець Ш. Вердак (Wierdak, 1923, 1927).

Чеський ботанік В. Ірасек (Jirásek, 1933, 1935) вивчав рідкісних карпатських представників роду *Poa* L. на Закарпатті.

Особливу увагу привертає доробок блискучого краківського ботаніка Б. Павловського, який у 1930-х роках чимало працював на території Українських Карпат. Найвагоміші результати його зусилля представлені у двох виданих уже після II Світової війни монографіях (Pawłowski, 1948; Pawłowski, Walas, 1949), в яких багато відомостей про рідкісні й ендемічні види. Автор проаналізував їхнє потрапляння у різних флористичних районах Карпат (тільки Східних) та окреслив поширення деяких вузькоареальних видів – *Saussurea porcii*, *Minuartia oxypetala*, *Achillea schurii* Schultz Bip., *Silene zawadzki* Herbich (= *Elizantha zawadzki* (Herbich) Klokov), *Centaurea kotschyana*, *Heracleum carpaticum* Porc., *Festuca porcii* Hackel. В останній зі згаданих монографій, видана у співавторстві з Я. Валясом, виявлено чимало геоботанічних описів, у яких точно вказано розташування оселищ багатьох рідкісних таксонів у Чорногорі і, особливо, в Чивчинських горах, наприклад,

*Erigeron alpinus* L., *Saxifraga corymbosa* Boiss. (= *S. luteo-viridis* Schott & Kotschy), *Festuca porcii*, *Thlaspi kovatsii* Heuf., *Potentilla thuringiaca*, *Minuartia oxypetala*, *Saussurea porcii*, *Delphinium elatum* subsp. *nacladense*. У 1937 р. Б. Павловський обґрунтував потребу створення в Чивчинських горах кількох невеликих за площею резерватів в осередках потрапляння рідкісних видів, зокрема в урочищах Мокринів Камінь, Глистуватий, Прелуки, Фатя Банулуй (Pawłowski, 1937a). У верхів'ї р. Чорний Черемош на межі Чорногори і Гринявських гір учений знайшов, а потім описав новий вид – *Armeria pocutica* Pawł. (Pawłowski, 1962), що в Українських Карпатах відомий тільки з цього оселища (*locus classicus*), яке нині зникло. У Чорногорі йому вдалося виявити локалітет *Padus petraea* Tausch – рідкісного високогірного виду з диз'юнктивним ареалом. Крім того, він – автор окремої статті, присвяченої раритетній флорі Чорногори (Pawłowski, 1931), де автор завважив невідомі раніше оселища *Carex rupestris*, *C. vaginata* Tausch, *Draba siliquosa* Bieb. (= *D. carinthiaca* Норре), *Lloydia serotina* (L.) Rchb. В іншій праці Б. Павловський проаналізував флору Чорногори, приділяючи особливу увагу її раритетній компоненті (Pawłowski, 1937b). Вчений надавав великого значення задокументуванню флористичних знахідок і підтвердженню хорологічних даних гербарними зразками. Його величезний гербарний набуток, що містить багато тисяч листів, у тому числі з території Українських Карпат, виділено в окрему іменну колекцію в рамках Гербарію Інституту ботаніки ім. В. Шафера Польської академії наук у Кракові (KRAM). Значна частина гербарних зборів Б. Павловського представлена власне рідкісними видами.

Не менш важливим джерелом даних щодо оселищ рідкісних видів в Українських Карпатах є інша іменна колекція у складі того ж краківського гербарію, зібрана видатним флористом Ю. Мондальським, який у 1920–1940-х роках працював у Львові. Він уклав картотеку поширення видів флори Західної України на підставі аналізу всіх наявних на той час публікацій, де міститься чимало даних про рідкісні види.

Інший галицький ботанік – А. Сьродонь у той самий період працював у Чорногорі, Чивчинських горах і Горганах, де вивчав рідкісні деревні види – *Pinus cembra* L. і *Larix polonica* Racib. (= *L. decidua* Mill. subsp. *polonica* (Racib.) Domin) (Śröder, 1936, 1937).

Варто особливо відзначити колекторський доробок трьох останніх зі згаданих дослідників – Б. Павловського, Ю. Мондальського та А.

Сьродоня, які часто організовували спільні експедиції. Тисячі гербарних зразків зібраних ними рідкісних видів зберігаються у гербаріях Львова та Кракова. Вони – неоціненні свідчення щодо поширення цих видів в Українських Карпатах. Згадані колектори надзвичайно точно описували розташування їхніх оселищ, зазначаючи висоту над рівнем моря, експозицію схилу, рослинне угруповання, а іноді ще й рясність та інші варті уваги відомості. Це дає можливість сучасним дослідникам відшукати вказані оселища і перевірити їх наявність і стан у сучасний період. Зокрема, вдалося достовірно встановити, що *Armeria pocutica* і *Thlaspi kovatsii* зникли з єдиних відомих в Україні локалітетів.

Більшість давніх учених-ботаніків, які працювали в Карпатах, пройшли добрий вишкіл у найкращих європейських університетах. Вони дотримувалися високих наукових стандартів як у публікаціях, так і щодо гербарного документування своїх даних. Власне тому у період перед II Світовою війною західноукраїнські території, зокрема Карпати (незважаючи на їхню труднодоступність) у ботанічному сенсі були вивчені докладніше, ніж решта України. Було окреслено видовий склад флори карпатського регіону, визначено її раритетну компоненту. Здійснено перехід від описового етапу досліджень до аналітичного. Наприклад, у працях Г. Запаловича (Zapałowicz, 1889) і Б. Павловського (Pawłowski, 1948) проаналізовано основні закономірності поширення значної кількості рідкісних (зокрема вузькоареальних) видів у контексті як Карпат у цілому, так і прилеглих гірських систем – Альп, Судетів і Балкан.

Сучасні знання про хорологію та ступінь загроженості рідкісних видів рослин в Українських Карпатах базуються на величезному доробкові згаданих вище дослідників. Аналіз давніх джерел у порівнянні з теперішнім поширенням та станом популяцій загрожених видів дає змогу з'ясувати їхню довготермінову динаміку. Доробок минулих поколінь дослідників, опрацьований з урахуванням сучасних даних, ліг в основу розвитку сучасної мережі об'єктів Природно-заповідного фонду України в Карпатському регіоні.

#### Список літератури

1. Андрик Є.Й., Кіш Р.Я., Шевера М.В., Піфко Д. Повернення наукової спадщини Антонія Маргіттай // Антоній Маргіттай. Наукові праці. – Ужгород: Карпати, 2010. – С. 7–22.
2. Андрик Є.Й., Корачоні К., Шевера М.В., Піфко Д., Когут Е., Кіш Р.Я. Внесок натуралістів-аматорів у вивчення біологічного різноманіття: Мат-ли Міжнар.

- наук. конференції, присвяченої 200-річчю від дня народження Людвіга Вагнера. – Ужгород, 2015. – 676 с.
3. Кобів Ю. Й. Дослідник карпатської флори // Аксіоми для нащадків: Українські імена у світовій науці. – Львів: Меморіал, 1992. – С. 487–495.
  4. Кобів Ю.Й. Роль Т. Вільчинського в дослідженні рослинного світу Карпат // Значення та перспективи стаціонарних досліджень для збереження біорізноманіття – Мат-ли Міжнар. наук. конференції, присвяч. 5-річчю функціонування високогірного біол. стаціонару Пожижевська. – Львів, 2008. – С. 188–189.
  5. Малиновський К.А. Історія ботанічних досліджень і бібліографія флори та рослинності Українських Карпат (до 1970 р.). – Львів, 2005. – 202 с.
  6. Маргіттай А. Взносы къ флорѣ Подкарпатской Руси // Науч. журн. по естествовед. – 1923. – Секц. № 1. – Квартальн. IV. – С. 8–79.
  7. Мельник М. Др. Франц Гербіх як дослідник флори Східної Галичини і Буковини // Зб. фізіогр. ком. НТШ. – 1925. – 1. – С. 27–41.
  8. Boratyński A., Piwczyński M., Didukh Y.P., Tassenkevich L., Romo A., Ratyńska H. Distribution and phytocoenotic characteristics of relict populations of *Rhododendron myrtifolium* (Ericaceae) in the Ukrainian Carpathians // Polish Botan. Studies. – 2006. – 22. – P. 53–62.
  9. Buček J. Příspěvek ku květené Země Podkarpatoruské a Slovenské // Sborn. Klubu přírod. v Brně. – 1932. – 14. – S. 79–102.
  10. Deyl M. Tři transsilvanské subspecie trav na Podkarpatské Rusi. – Věda Přírodní. – 1934. – 15. – S. 224–245.
  11. Deyl M. Lokality zajímavějších rostlin na Podkarpatské Rusi // Ibid. – 1935a. – 16. – S. 165.
  12. Deyl M. Několik zajímavějších rostlin z kotle Nieněšky na Podkarpatské Rusi // Ibid. – 1935b. – 16. – S. 139.
  13. Deyl M. Plants, soil and climate of Pop Ivan. Synecological study from Carpathian Ukraine // Opera Botan. Čech. – 1940. – 2. – P. 1–290.
  14. Domin K. Additamenta ad cognitionem florae Rossiae Subcarpatice // Acta Botan. Bohem. – 1929a. – 8. – S. 26–43.
  15. Domin K. Annotationes ad florulam montis Petroš in Rossia Subcarpatice // Spisy přírod. fak. Karl. Univ. – 1929b. – S. 1–14.
  16. Domin K. Šimanův kotel na Svidovci v Podkarpatské Rusi // Věstn. Král. Čes. spol. nauk. – Tř. 2: Mat.-přírod. – 1930a. – 4. – S. 1–20.
  17. Domin K. Vrcholová květena Velké Bliznice ve Svidovci // Věda Přírodní. – 1930b. – 11. – S. 188–190.
  18. Domin K. Vstahy poloniny Borežavske k vegetaci oststnich Východních Karpat. – Ibid. – 1930c. – 11. – S. 257–265.
  19. Domin K. *Saussurea Porcii* Degen v Podkarpatské Rusi // Ibid. – 1932. – 13. – S. 216–217.
  20. Herbich F. Selectus plantarum rariorum Galiciae et Bucovinae. – Czernovicium, 1836. – 19 s.
  21. Herbich F. Stirpes rariores Bucovinae, ober die seltenen Pflanzen der Bucovina. – Stanislawow, 1853. – 65 s.
  22. Herbich F. Flora der Bukowina. – Leipzig, 1859. – 460 s.
  23. Herbich F. Beiträge zur Flora von Galizien // Verh. kaiser.-könig. zool.-botan. Gesel. – 1860. – 10. – S. 607–634.
  24. Hückel E. Botanische Ausflüge in die Karpaten des Stryer und Samborer Kreises in Galizien // Ibid. – 1865. – 15. – S. 49–66.
  25. Hückel E. Über die Flora der Umgegend von Drohobycz in Galizien // Ibid. – 1866. – 16. – S. 1–64.
  26. Jirásek V. *Poa media* Schur – nova lipnice Československa // Věda Přírodní. – 1933. – 14. – S. 276–277.
  27. Jirásek V. Poznámky k systematické hodnotě a postavení *Poa cenista* All., *Poa media* Schur a *Poa granitica* Br.-Bl. // Ibid. – 1935. – 16. – S. 63–66.
  28. Klášterký J. Ad Floram carpatorossicam additamenta critica. // Preslia. – Pars. I. – 1929. – 8. – P. 9–32; Pars. II. – 1930. – 9. – P. 5–21; Pars. III. – 1931. – 10. – P. 76–87.
  29. Kozij G. Wysokogórskie torfowiska północno-zachodniego pasma Czarnohory // Pamięt. Państw. Inst. Nauk. Gospod. Wiejsk. w Puławach. – 1932. – 13. – S. 163–179.
  30. Kozij G. Stratygrafia i typy florystyczne torfowisk Karpat Pokuckich // Ibid. – 1934. – 15. – S. 160–226.
  31. Kozij G. Zapiski florystyczne z Karpat Pokuckich // Kosmos. – Ser. A. – 1936. – 41. – S. 515–523.
  32. Krist V. O některých nových nebo kritických rostlinách na Slovensku a Podkarpatské Rusi // Spisy přírod. fak. Masar. Univ. – 1935. – 199. – S. 1–16.
  33. Kulczyński S., Kozikowski A., Wilczyński T. Czarna Hora jako rezerwat przyrodniczy // Ochrona Przyrody. – 1926. – 6. – S. 23–34.
  34. Maloch M. Tři zajímavé rostlinné nálezy na podkarpatoruských boržavských poloninách // Věda Přírodní. – 1929. – 10. – S. 191–193.
  35. Maloch M. Agrobotanická studie o nardetech boržavských polonin na Podkarpatské Rusi. – Sborn. Agrobotan. studie Ústavů zeměd. – 1932. – 83. – S. 1–191.
  36. Margittai A. Additamenta ad floram Carpatorum Septentrionali-orientalium // Maguar Botan. Lapok. – 1933. – 32, № 1. – P. 95–104.
  37. Margittai A. A *Potamogeton alpinus* Bald. előfordulása Márámarosban // Bot. Közl. – 1934. – 31. – P. 158–159.
  38. Margittai A. A körösmezei (jaszinai) Pietros-havas flórája // Ibid. – 1935. – 32. – P. 75–91.
  39. Margittai A. Květena Podkarpatské Rusi // Podkarpatská Rus. – 1936. – 6. – S. 249–260.
  40. Pawłowski B. Dwie ciekawe turzycy z Czarnej Hóry // Spraw. Kom. Fiziogr. – 1931. – 65. – S. 145–152.
  41. Pawłowski B. Zagadnienie ochrony szaty roślinnej Gór Gzywczyńskich // Ochrona Przyrody. – 1937a. – 17. – S. 93–110.
  42. Pawłowski B. Einführung in die Pflanzenwelt der Czarnohora in den Ostkarpathen // Krakov: Wyd-wo Inst. Botan. UJ, 1937b. – P. 1–13.

43. Pawłowski B. Zagadnienie ochrony szaty roślinnej Gór Czywczynskich // *Ochrona Przyrody*. – 1937b. – 17. – S. 93–110.
44. Pawłowski B. Ogólna charakterystyka geobotaniczna gór Czywczynskich // *Rozpr. wyd. mat.-przyrod. PAU*. – Dz. B. – 1948. – 72. – S. 1–75.
45. Pawłowski B. *Armeria pocutica* B. Pawł. // *Fragm. Flor. Geobot.* – 1962. – 8, № 4. – P. 399–403.
46. Pawłowski B., Walas J. Les associations des plantes vasculaires des Monts de Czywczyn // *Bull. Acad. Pol. Scient. et Lettr.* – Ser. B. – 1949. – 1. – P. 117–181.
47. Raciborski M. Rośliny polskie. Flora polonica exsiccata (Nr. 401–800) // *Kosmos*. – 1911. – 36. – S. 995–1062.
48. Rehman A. Botanische Fragmente aus Galizien // *Verh. kaiser.-könig. zool.-botan. Gesel.* – 1869. – 18. – S. 479–506.
49. Rehman A. Materiały do flory Wschodnich Karpat zebrane w r. 1871 i 1872 // *Spraw. Kom. Fizjogr.* – 1873. – 7. – S. 1–39.
50. Śleńdziński A. Przyczynek do flory obwodu Kołomyjskiego // *Spraw. Kom. Fizjogr.* – 1875. – 9. – S. 49–71.
51. Środoń A. Rozmieszczenie limby w Polskich Karpatach i jej ochrona // *Ochrona Przyrody*. – 1936. – 14. – S. 22–42.
52. Środoń A. Modrzew polski (*Larix polonica* Rac.) w Maniawie w Gorganach // *Ibid.* – 1937. – 17. – S. 210–215.
53. Wagner L. A megye növényzetének // *Máramaros vármegye egyetemes leirása*. – Budapest, 1876. – 6. – P. 153–210.
54. Wilczyński T. Zapiski florystyczne z Karpat Pokuckich. I // *Rozpr. i Wiad. Muz. im. Dzieduszyckich*. – 1923. – 9. – S. 132–139.
55. Wilczyński T. Zapiski florystyczne z Karpat Pokuckich. I // *Ibid.* – 1924. – 10. – S. 114–127.
56. Wilczyński T. Über das Vorkommen der *Saussurea porcii* Deg. im Czeremosz-Quellegebiete // *Magyar Botan. Lapok*. – 1927. – 26. – S. 65–69.
57. Wilczyński T. Roślinność pasma Czarnohory // *Krajobrazy Roślinne Polski*. – 17. – 1930 – S. 1–32; – 18. – 1931. – S. 1–22; – 19. – 1931. – S. 1–22.
58. Wołoszczak E. Przyczynek do flory Pokucia // *Spraw. Kom. Fizjogr.* – 1888a. – 21. – S. 111–139.
59. Wołoszczak E. Drugi przyczynek do flory Pokucia // *Ibid.* – 1888b. – 22. – S. 184–220.
60. Wołoszczak E. O rododendronie na Sieniaku // *Kosmos*. – 1888c. – 13. – S. 374.
61. Wołoszczak E. Trzeci przyczynek do flory Pokucia // *Spraw. Kom. Fizjogr.* – 1890. – 25. – S. 51–77.
62. Wołoszczak E. Materiały do flory gór Łomnickich // *Ibid.* – 1892a. – 27. – S. 125–156.
63. Wołoszczak E. O roślinności Karpat między Łomnicą i Oporem // *Ibid.* – 1892b. – 27. – S. 185–229.
64. Wołoszczak E. Sprawozdanie z wycieczek botanicznych w Karpaty Stryjskie i Samborskie // *Ibid.* – 1893. – 28. – S. 49–85.
65. Wołoszczak E. O roślinności Karpat między górnym biegiem Sanu i Oslawą // *Spraw. Kom. Fizjogr.* – 1894. – 29. – S. 39–69.
66. Zapalowicz H. Roślinna szata gór Pokucko-Marmaroskich // *Ibid.* – 1889. – 24. – 390 s.
67. Zapalowicz H. Niektóre nowe, krytyczne i rzadkie gatunki (odmiany) flory pokucko-marmaroskiej // *Ibid.* – 1906. – 29. – S. 32–38.
68. Zapalowicz H. *Conspectus florae Galiciae criticus*. – Kraków: Akad. Umiejętności. – T. 1. – 1906. – 296 s.; – T. 2. – 1908. – 311 s.; – T. 3. – 1911. – 246 s.

#### References:

1. Andryk Ie.I., Kish R.Ia., Shevera M.V., Pifko D. Povernennia naukovoї spadshchyny Antonii Marhittaia // *Antonii Marhittai. Naukovi pratsi*. – Uzhhorod: Karpaty, 2010. – S. 7–22.
2. Andryk Ie.I., Korachoni K., Shevera M.V., Pifko D., Kohut E., Kish R.Ia. Vnesok naturalistiv-amatoriv u vyvchennia biolohichnoho riznomanittia: Mat-ly Mizhnar. nauk. konferentsii, prysviachenoi 200-richchiu vid dnia narodzhennia Liudviha Vahnera. – Uzhhorod, 2015. – 676 s.
3. Kobiv Iu. I. Doslidnyk karpatskoї flory // *Aksiomy dlia nashchadkiv: Ukrainski imena u svitovii nautsi*. – Lviv: Memorial, 1992. – S. 487–495.
4. Kobiv Iu. I. Rol' T. Vil'chyns'koho v doslidzhenni roslynnoho svitu Karpat // *Znachennya ta perspektyvy statsionarnykh doslidzhen' dlya zberezheniya bioriznomanittya: Mat-ly Mizhnar. nauk. konferentsiyi, prysvyach. 5-richchyu funkcionuvannya vysokohimnoho biol. statsionaru „Pozhyzhevs'ka”*. – L'viv, 2008. – S. 188–189.
5. Malynovskyi K.A. Istoriia botanichnykh doslidzhen i bibliografiia flory ta roslynnosti Ukrainskykh Karpat (do 1970 r.). – Lviv, 2005. – 202 s.
6. Marhyttai A. Vznosy kь florj Podkarpatskoї Rusy // *Nauch. zhurn. po estestvoved.* – 1923. – Sekts. № 1. – Kvartaln. IV. – S. 8–79.
7. Melnyk M. Dr. Frants Herbikh yak doslidnyk flory Skhidnoi Halychyny i Bukovyny // *Zb. fiziogr. kom. NTSh.* – 1925. – 1. – S. 27–41.
8. Boratyński A., Piwczyński M., Didukh Y.P., Tasenkevich L., Romo A., Ratyńska H. Distribution and phytocoenotic characteristics of relict populations of *Rhododendron myrtifolium* (*Ericaceae*) in the Ukrainian Carpathians // *Polish Botan. Studies*. – 2006. – 22. – P. 53–62.
9. Buček J. Příspěvek ku květené Země Podkarpatoruské a Slovenské // *Sborn. Klubu přírod. v Brně*. – 1932. – 14. – S. 79–102.
10. Deyl M. Tři transsilvánské subspecie trav na Podkarpatské Rusi. – *Věda Přírodní*. – 1934. – 15. – S. 224–245.
11. Deyl M. Lokality zajímavějších rostlin na Podkarpatské Rusi // *Ibid.* – 1935a. – 16. – S. 165.

12. Deyl M. Několik zajímavějších rostlin z kotle Nieněsky na Podkarpatské Rusi // *Ibid.* – 1935b. – 16. – S. 139.
13. Deyl M. Plants, soil and climate of Pop Ivan. Synecological study from Carpathian Ukraine // *Opera Botan. Čech.* – 1940. – 2. – P. 1–290.
14. Domin K. Additamenta ad cognitionem florum Rossiae Subcarpatice // *Acta Botan. Bohem.* – 1929a. – 8. – S. 26–43.
15. Domin K. Annotationes ad florulam montis Petroš in Rossia Subcarpatice // *Spisy přírod. fak. Karl. Univ.* – 1929b. – S. 1–14.
16. Domin K. Šimanův kotel na Svidovci v Podkarpatské Rusi // *Věstn. Král. Čes. spol. nauk. – Tř. 2: Mat.-přírod.* – 1930a. – 4. – S. 1–20.
17. Domin K. Vrcholová květena Velké Bliznice ve Svidovci // *Věda Přírodní.* – 1930b. – 11. – S. 188–190.
18. Domin K. Vstahy poloniny Borežavske k vegetaci oststnich Východnich Karpat. – *Ibid.* – 1930c. – 11. – S. 257–265.
19. Domin K. *Saussurea Porcii* Degen v Podkarpatské Rusi // *Ibid.* – 1932. – 13. – S. 216–217.
20. Herbach F. *Selectus plantarum rariorum Galiciae et Bucovinae.* – Czernovicium, 1836. – 19 s.
21. Herbach F. *Stirpes rariores Bucovinae, ober die seltenen Pflanzen der Bucovina.* – Stanislawow, 1853. – 65 s.
22. Herbach F. *Flora der Bukowina.* – Leipzig, 1859. – 460 s.
23. Herbach F. Beiträge zur Flora von Galizien // *Verh. kaiser.-könig. zool.-botan. Gesel.* – 1860. – 10. – S. 607–634.
24. Hückel E. Botanische Ausflüge in die Karpaten des Stryer und Samborer Kreises in Galizien // *Ibid.* – 1865. – 15. – S. 49–66.
25. Hückel E. Über die Flora der Umgegend von Drohobycz in Galizien // *Ibid.* – 1866. – 16. – S. 1–64.
26. Jirásek V. *Poa media* Schur – nova lipnice Československa // *Věda Přírodní.* – 1933. – 14. – S. 276–277.
27. Jirásek V. Poznámky k systematické hodnotě a postavení *Poa cenista* All., *Poa media* Schur a *Poa granitica* Br.-Bl. // *Ibid.* – 1935. – 16. – S. 63–66.
28. Klášterký J. Ad Floram carpatorossicam additamenta critica. // *Preslia.* – Pars. I. – 1929. – 8. – P. 9–32; Pars. II. – 1930. – 9. – P. 5–21; Pars. III. – 1931. – 10. – P. 76–87.
29. Kozij G. Wysokogórskie torfowiska północno-zachodniego pasma Czarnohory // *Pamięt. Państw. Inst. Nauk. Gospod. Wiejsk. w Puławach.* – 1932. – 13. – S. 163–179.
30. Kozij G. Stratygrafia i typy florystyczne torfowisk Karpat Pokuckich // *Ibid.* – 1934. – 15. – S. 160–226.
31. Kozij G. Zapiski florystyczne z Karpat Pokuckich // *Kosmos.* – Ser. A. – 1936. – 41. – S. 515–523.
32. Krist V. O některých nových nebo kritických rostlinách na Slovensku a Podkarpatské Rusi // *Spisy přírod. fak. Masar. Univ.* – 1935. – 199. – S. 1–16.
33. Kulczyński S., Kozikowski A., Wilczyński T. Czarna Hora jako rezerwat przyrodniczy // *Ochrona Przyrody.* – 1926. – 6. – S. 23–34.
34. Maloch M. Tři zajímavé rostlinné nálezy na podkarpatoruských boržavských poloninách // *Věda Přírodní.* – 1929. – 10. – S. 191–193.
35. Maloch M. Agrobotanická studie o nardetech boržavských polonin na Podkarpatské Rusi. – *Sborn. Agrobotan. studie Ústavů zeměd.* – 1932. – 83. – S. 1–191.
36. Margittai A. Additamenta ad floram Carpatorum Septentrionali-orientalium // *Maguar Botan. Lapok.* – 1933. – 32, № 1. – P. 95–104.
37. Margittai A. A *Potamogeton alpinus* Bald. előfordulása Máramarosban // *Bot. Közl.* – 1934. – 31. – P. 158–159.
38. Margittai A. A körösmezei (jaszinai) Pietros-havas flórája // *Ibid.* – 1935. – 32. – P. 75–91.
39. Margittai A. Květena Podkarpatské Rusi // *Podkarpatská Rus.* – 1936. – 6. – S. 249–260.
40. Pawłowski B. Dwie ciekawe turzycy z Czarnej Hóry // *Spraw. Kom. Fiziogr.* – 1931. – 65. – S. 145–152.
41. Pawłowski B. Zagadnienie ochrony szaty roślinnej Gór Czywczyńskich // *Ochrona Przyrody.* – 1937a. – 17. – S. 93–110.
42. Pawłowski B. Einführung in die Pflanzenwelt der Czarnohora in den Ostkarpathen // *Krakov: Wyd-wo Inst. Botan. UJ, 1937b.* – P. 1–13.
43. Pawłowski B. Zagadnienie ochrony szaty roślinnej Gór Czywczyńskich // *Ochrona Przyrody.* – 1937b. – 17. – S. 93–110.
44. Pawłowski B. Ogólna charakterystyka geobotaniczna gór Czywczyńskich // *Rozpr. wydz. mat.-przyrod. PAU.* – Dz. B. – 1948. – 72. – S. 1–75.
45. Pawłowski B. *Armeria pocutica* B. Pawł. // *Fragm. Flor. Geobot.* – 1962. – 8, № 4. – P. 399–403.
46. Pawłowski B., Walas J. Les associations des plantes vasculaires des Monts de Czywczyn // *Bull. Acad. Pol. Scient. et Lettr.* – Ser. B. – 1949. – 1. – P. 117–181.
47. Raciborski M. Rośliny polskie. Flora polonica exsiccata (Nr. 401–800) // *Kosmos.* – 1911. – 36. – S. 995–1062.
48. Rehman A. Botanische Fragmente aus Galizien // *Verh. kaiser.-könig. zool.-botan. Gesel.* – 1869. – 18. – S. 479–506.
49. Rehman A. Materiały do flory Wschodnich Karpat zebrane w r. 1871 i 1872 // *Spraw. Kom. Fizjogr.* – 1873. – 7. – S. 1–39.
50. Ślędziński A. Przyczynek do flory obwodu Kołomyjskiego // *Spraw. Kom. Fizjogr.* – 1875. – 9. – S. 49–71.
51. Środoń A. Rozmieszczenie limby w Polskich Karpatach i jej ochrona // *Ochrona Przyrody.* – 1936. – 14. – S. 22–42.
52. Środoń A. Modrzew polski (*Larix polonica* Rac.) w Maniawie w Gorganach // *Ibid.* – 1937. – 17. – S. 210–215.
53. Wagner L. A megye növényzetének // *Máramaros vármegye egyetemes leirása.* – Budapest, 1876. – 6. – P. 153–210.

54. Wilczyński T. Zapiski florystyczne z Karpat Pokuckich. I // Rozpr. i Wiad. Muz. im. Dzieduszyckich. – 1923. – 9. – S. 132–139.
55. Wilczyński T. Zapiski florystyczne z Karpat Pokuckich. I // Ibid. – 1924. – 10. – S. 114–127.
56. Wilczyński T. Über das Vorkommen der *Saussurea porcii* Deg. im Czeremosz-Quellegebiete // Magyar Botan. Lapok. – 1927. – 26. – S. 65–69.
57. Wilczyński T. Roślinność pasma Czarnohory // Krajobrazy Roślinne Polski. – 17. – 1930 – S. 1–32; – 18. – 1931. – S. 1–22; – 19. – 1931. – S. 1–22.
58. Wołoszczak E. przyczynek do flory Pokucia // Spraw. Kom. Fizjogr. – 1888a. – 21. – S. 111–139.
59. Wołoszczak E. Drugi przyczynek do flory Pokucia // Ibid. – 1888b. – 22. – S. 184–220.
60. Wołoszczak E. O rododendronie na Sieniaku // Kosmos. – 1888c. – 13. – S. 374.
61. Wołoszczak E. Trzeci przyczynek do flory Pokucia // Spraw. Kom. Fizjogr. – 1890. – 25. – S. 51–77.
62. Wołoszczak E. Materiały do flory gór Łomnickich // Ibid.. – 1892a. – 27. – S. 125–156.
63. Wołoszczak E. O roślinności Karpat między Łomnicą i Oporem // Ibid. – 1892b. – 27. – S. 185–229.
64. Wołoszczak E. Sprawozdanie z wycieczek botanicznych w Karpaty Stryjskie i Samborskie // Ibid. – 1893. – 28. – S. 49–85.
65. Wołoszczak E. O roślinności Karpat między górnym biegiem Sanu i Oslawą // Spraw. Kom. Fizjogr. – 1894. – 29. – S. 39–69.
66. Zapałowicz H. Roślinna szata gór Pokucko-Marmaroskich // Ibid. – 1889. – 24. – 390 s.
67. Zapałowicz H. Niektóre nowe, krytyczne i rzadkie gatunki (odmiany) flory pokucko-marmaroskiej // Ibid. – 1906. – 29. – S. 32–38.
68. Zapałowicz H. *Conspectus florae Galiciae criticus*. – Kraków: Akad. Umiejętności. – T. 1. – 1906. – 296 s.; – T. 2. – 1908. – 311 s.; – T. 3. – 1911. – 246 s.

## HISTORY OF INVESTIGATIONS OF RARE PLANT SPECIES IN THE UKRAINIAN CARPATHIANS. I. PERIOD BEFORE WORD WAR II

Y. Kobiv

*History of research on the rare plant species of the Ukrainian Carpathians is described during the period from XIX century till the Word War II. Achievements of the representatives of different scientific schools, which worked in the region, are characterized. Their studies advanced from determining the specific composition of the flora, defining its rare components and revealing their localities, to explanation of the main patterns in distribution of a considerable number of rare species described mainly by H. Zapałowicz (1889) and B. Pawłowski (1948). In addition to the publications, vast herbarium materials also contain significant information on occurrence of the rare species. Analysis of the old data in comparison with current distribution and the state of populations of the threatened species enables to figure out their long-term dynamics. Contemporary knowledge of chorology and the level of threat to the rare species is based on numerous accomplishments of the predecessors that allowed to develop the contemporary network of protected areas.*

*Keywords: rare species, distribution, locality, Ukrainian Carpathians*

*Одержано редколегією 22.07.2016*